

Ірина Войцехівська

**ГЕОГРАФІЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДО  
ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ  
ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТРА УНР  
ВСЕВОЛОДА ПЕТРІВА**

Півстоліття тому, 27 листопада 1949 р. о 15 год. в Аугсбурзі, на цвинтарі “Нордфрідгоф” відбулося відкриття пам’ятника відомому громадському діячу, генерал-хорунжому українських військ, військовому міністру УНР (1919), професору воєнної історії Празького педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова, члену-кореспонденту Українського Воєнно-історичного товариства у Варшаві, дійсному члену НТШ та багатьох інших товариств та комісій, талановитому військовому та визначному вченому Всеволоду Миколайовичу Петриву (1883–1948).

У розісланому повідомленні Громадського комітету побудови пам’ятника В.Петриву з приводу відкриття будови зазначалося: “... пам’ятник має нагадувати майбутнім поколінням і чужому світові, що українська еміграція вміє шанувати своїх визначних діячів, що боролися за суверенність своєї Української держави”<sup>1</sup>.

Про життя та діяльність Всеволода Петрива, дев’ятого військового міністра України написано небагато<sup>2</sup>. Пов’язано це, перш за все з тим, що джерела, які висвітлюють “*curriculum vitae*” цієї непересічної особи розпорошені по архівосховищах та бібліотеках України, Росії, Польщі, Чехії, Німеччини, США, Канади та ін. країн. І, мабуть, більше досліджень написано за кордоном, аніж в Україні. Десятиліття, протягом яких ми знаходилися в інформаційному вакуумі, неможливість ознайомитись з документами спецховищ наклали відбиток на дослідження історії національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. А саме цей період найбільш повно відображає боротьбу українського народу за незалежну самостійну державу, висвічує її яскравих особистостей, героїв-лідерів, які цю боротьбу вважали сенсом свого буття. До них належить і Всеволод Петрив.

Основою для написання даної статті послужили документи родинного архіву сина Всеволода Петрива – Святослава Петрива, громадянина США, якому вдалося зібрати найбільш повну та всеохоплюючу колекцію документів та історіографічних джерел щодо життя та діяльності його батька.

Всеволод Петрив народився 2 січня 1883 р. у Києві. Його батьками були Микола Григорович Вернер-Петрив, народжений у Петербурзі, капітан 7-го саперного батальйону російської армії, який помер у Києві у 1916 р. в чині генерал-майора інженерних військ та Олександра Олександрівна Штрольман, донька командира 7-го саперного батальйону полковника Олександра Христофоровича Штрольмана, яка народилась у селі Бурти на Чернігівщині і померла у Києві 1917 р.<sup>3</sup> Прадід Всеволода Петрива був шведом і брав участь у Північній війні, як вояк Карла XII<sup>4</sup>.

Збереглися документи про походження роду Вернерів-Петривих, історія якого за сімейною легендою починається з початку XVIII ст., коли під час Полтавської

битви група Вернерів, яка воювала на боці шведського короля потрапила в полон до самого Петра I. Дізнавшись, що родина Вернерів досить чисельна і всі вони відомі військовики, Петро запропонував залишитися їм воювати на боці російської армії, а щоб не плутали їх зі шведами, назвати Петрови-Вернери і тільки Микола Вернер-Петрів (1850–1915) відмовився від подвійного прізвища і залишився Петрівим. Саме у нього у 1883 р. народився син Всеволод – майбутній військовий міністр УНР<sup>5</sup>.

До нашого часу дійшов і герб Петрівих, де у перстичному норманському щиті на синьому небі сяє срібна шестикутна зірка, промені якої направлені на шаблю, устромлену у червону землю, на якій у формі трикутника розташовані три чорні камені.

Зображення родинного гербу було й на перстничі-печатці, яку зробив собі Всеволод Петрів перед війною 1914 р. На жаль, до сьогоднішнього дня збереглися тільки відтиски печатки з гербом Петрівих, а сам перстень був втрачений у 1960-х роках<sup>6</sup>.

За підрахунками Станіслава Петріва, до народження його батька у Києві (1883 р.) вже п'ять поколінь Петрівих прожили в Україні і повністю асимілювались. Однак, вірність військовим традиціям дідів і прадідів передавалася з покоління в покоління і всі Петріви по чоловічій лінії ставали професійними військовими. Всеволод Петрів також закінчує у 1900 р. з відзнакою Київський кадетський корпус, а через два роки – Вищу павлівську військову школу у Петербурзі з призначенням у лейб-гвардію Волинського полку у чині підпоручника зі старшинством. У липні 1904 р. він закінчив Шермерсько-гімнастичну школу Варшавської військової округи і був призначений керівником курсів інструкторів гімнастики III Гвардійської дивізії. У 1905–1907 рр. виконує обов'язки начальника команди розвідників лейб-гвардії Литовського полку у чині підпоручника гвардії зі старшинством. Протягом 1907–1910 років студював курс Миколаївської військової академії генерального штабу, яка за рангом навчальних закладів прирівнюється до університетів. Після закінчення Академії В.Петрів приймає командування I-ю сотнею 165 піхотного Луцького полку, яким керує до серпня

1912 р., коли був переведений до штабу Київського військового округу.

Учасник I Світової війни, В.Петрів у 1915 р. отримав чин підполковника. Він був ревним поборником модернізації російської армії. Лютнева революція застала Петріва уже в ранзі полковника Генштабу і Начальника штабу 7-ї Туркестанської стрілецької дивізії (з 30 вересня 1916 р.). Тут він проводить активну політику по українізації дивізії, а потім корпусу, виділяє українців в окремий полк, надаючи йому назву “Запорізький кінний імені кошового атамана Костя Гордієнка полк” і стає першим його командиром (з 30 листопада 1917 р.)<sup>7</sup>.

З початком революційних подій 1917 р. 34-річного полковника Генерального штабу повністю полонила українська національна революційна стихія. Він одразу ж направив всі свої сили і всі свої знання на послуги українському народові. Про початки творення української армії він пізніше писав у своїй науковій розвідці “До історії формування військ на Україні під час революції”<sup>8</sup>.

У січні 1918 р. В.Петрів на чолі кінного полку, створеного з українців Туркестанської стрілецької дивізії вирушив до Києва. Він пробивається із заходу через Білорусь, зазнаючи великих втрат. У цей час положення в Україні було надто важке. Армія В. Антонова-Овсієнка вже зайняла Харків, Полтаву, Чернігів, армія М. Муравйова – Ромодан і Бахмач. Всі розрізнені до того більшовицькі групи об'єдналися в районі Бахмача під командою полковника Муравйова і 18 січня 1918 р. почали наступ на Київ. У місті вибухнула більшовицьке повстання. Саме у розпалі вуличних боїв, коли повсталі робітники вже наближались до приміщення Центральної Ради, у Київ увійшов полк кінних гайдамаків ім. К.Гордієнка у кількості 300 шабел під командою В.Петріва. Десять днів тривали бої у Києві, і щодня полковник був поряд з бійцями. Під час відступу зі столиці В.Петрів приєднав до свого полку всі невеликі кінні загоны, створивши I-й Запорізький кінно-козачий полк імені К.Гордієнка. Цей полк брав участь у боях з більшовиками на Правобережній Україні, а 1 березня 1918 р. увійшов до Києва. Потім В.Петрів повів свій полк до Харкова, де його було включено до Севастопольської групи П.Болбочана<sup>9</sup>.

Згодом гордієнківці брали участь у багатьох битвах, воювали в Криму, дійшли до Бахчисараю. Коли 29 квітня 1918 р. гетьманом в Україні був призначений П.Скоропадський і актуалізувалася проблема формування регулярної армії, полковник В.Петрів став секретарем Головної шкільної комісії для створення сталих воєнних шкіл та академій.

Однак, як свідчать спомини багатьох військовиків того часу, й зокрема самого Петріва, одностайної підтримки гетьманського правління у військах не було. Так, у полку Петріва вибухають протигетьманські заворушення.

Після встановлення в столиці влади Директорії, у грудні 1918 р., полковнику Петриву наказано організувати військове училище для підготовки українських старшин. Місцем призначення училища став Житомир, куди переїхав В.Петрів, обійнявши посаду начальника Житомирської юнацької школи, про що свідчить наказ Головної Шкільної управи Військового міністерства від 25 грудня 1918 р.<sup>10</sup>.

Вже у березні 1919 р. відбувся перший набір слухачів до училища. Невдовзі В.Петрива було призначено командувачем Волинської групи військ (24 травня 1919 р.), яка бере участь у багатьох боях проти більшовиків. Але і на цій посаді полковник довго не затримався. На нього чекало нове призначення – військового міністра УНР (наказ від 8 липня 1919 р.), яку він обіймав до 5 листопада 1919 р.<sup>11</sup>. Це був період, насичений активною політичною, дипломатичною, військовою діяльністю. Він фактично мав тримати у полі зору всю нестабільну внутрішню та зовнішню політичну ситуацію, вести переговори з А. Денікіним, турбуватися про вояків, їх забезпечення тощо.

7 листопада 1919 р. В.Петрива було відряджено у розпорядження Головного отамана військ УНР з призначенням на посаду віце-міністра військових справ. Він від'їжджає до Варшави, куди прибуває С.Петлюра з групою українських воєначальників. Ця зустріч ще більше зблизила двох видатних військових, однодумців, борців за незалежну Україну.

26 квітня 1920 р. за наказом Головної команди війська УНР полковника В.Петрива призначають інспек-

тором військ Української Республіки, а 10 вересня цього ж року за бойові заслуги перед Українським народом та за вислугу літ він отримує чин генерал-хорунжого.

На еміграції В.Петрів один з керівників та викладач “Українського мандрівного університету”, що розпочав свою діяльність у польському місті Ченстохові, під керівництвом професора Воєнної академії генерального штабу генерал-полковника Миколи Юнакова при співучасті професорів Київського і Кам'янецького університетів з метою професійної підготовки урядовців міністерств УНР. Петрів стає одним із засновників та викладачем військової історії на Вищих курсах старшин УНР у Каліші у 1922–1923 рр.

У ці роки він виконує обов'язки члена Вищої військової Ради при уряді УНР (в екзилі), стає членом Українського військово-історичного товариства і, головне, входить до складу професорської ради Українського вищого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова у Празі, де обіймає посаду професора (Посвідчення № 317, підписане ректором інституту та секретарем д-р.Животьком)<sup>12</sup>.

У 1926–1929 роках Всеволод Петрів з родиною живе у Подєбрадах (ЧСР), де стає першим кошовим Українського січового союзу на чужині. Завдяки його організаторським здібностям, працьовитості, ретельності та наполегливості українські січовики беруть активну участь у Міжнародній робітничій олімпіаді в Празі.

Ці роки в житті відомого генерала та вченого позначилися ще й початком публікації його мемуарів “Спомини з часів української революції (1917–1921)”, що вийшли друком у львівському видавництві “Червона Калина” протягом 1927–1931 років у чотирьох частинах. А решта частин і до сьогодні знаходиться у рукопису!<sup>13</sup>

“Спомини” В.Петрива як джерело особового походження має ту неповторність і унікальність, яка притаманна усім джерелам цього виду: авторське бачення подій, ставлення до них та оцінка людей, ситуацій, вчинків. З огляду на це “Спомини” Петрива дають важливий матеріал при вивченні подій 1917–1921 років, коли ситуація змінювалась не тільки протягом дня, а іноді й годин.

Особливо важливі його записи для фахівців військової історії, оскільки автор споминів був, як відомо, не стороннім спостерігачем, а активним учасником подій.

У передньому слові до першої частини своїх мемуарів В.Петрів писав: “Думаємо, що наша праця допоможе майбутньому українському історикові до висвітлення багатьох подій, а читачеві зробить зрозумілим багато дечого із вчинків провідників української революції, головню з тих настроїв та психічних здвигів у масах, що дійсно зброєю, вогнем і терпінням провадили ту революцію, із тих настроїв, які були рішачими чинниками невдач, або й перемоги”<sup>14</sup>.

Опрацьовуючи нині мемуари Петріва, дивуєшся, як чітко і логічно побудував він виклад військових, політичних та суспільних подій, як правильно дотримався хронології і географічної прив’язки, з якою глибиною та психологічним аналізом дав характеристики своїм військовим колегам-спільникам та ідейним ворогам. Звісно, як і будь-який інший мемуарний твір, ці спомини несуть елемент суб’єктивності і, як писав сам Петрів, “не можуть бути безсторонніми”<sup>15</sup>. Цим вони нам і цікаві.

Наступні роки життя молодого генерала були насиченими та дієвими. У 30-х він жив у Празі, брав участь у II Міжнародній робітничій олімпіаді у Відні (19–26 липня 1931 р.), викладав у Празькому педінституті, був співробітником чеського журналу “Телесна Вихова”, працював в українській гімназії в Ржевничах, а після її переїзду — в Модржанах.

Останні роки сім’я Петрівих прожила в Німеччині в таборі для інтернованих.

1947 р. його приймають до спілки Українських журналістів (СУЖ) на еміграції, з 1948 р. — входить до складу президії Собору УПЦ в Аугсбурзі і, на жаль, тільки за два дні до смерті здійснилась мрія вченого — він стає дійсним членом НТШ<sup>16</sup>.

Помер генерал Петрів 10 липня 1948 р. в Німеччині в таборі поблизу Мюнхена. Його син Святослав Петрів згадує, що всі мешканці табору (близько 2000 чол.) прийшли віддати шану славетному генералу. Приїхали і побратими з інших таборів: генерал-полковник М.Омельянович-Павленко з родиною, комбатанти, друзі<sup>17</sup>.

У некрологу на смерть В.Петріва М.Янов писав: “... вояцтво втратило одного з найвизначніших військових вчених, командирів, активних учасників Визвольних Змагань наших часів, творців Українського Війська”<sup>18</sup>.

Після смерті генерала постало питання про спорудження пам’ятника на його могилі. Був створений громадський комітет для його побудови й організовано збір коштів. І хоча пожертви становили незначну суму, німецька фірма “Ганс Ульмер” приступила до виготовлення пам’ятника, який на той час був оцінений у 2.650 DM. Майстерня Ульмера — одна з найстаріших кам’янообробних центрів Німеччини. Вона існувала з діда — прадіда, майстерність яких передавалася з покоління в покоління.

За проектом архітектора пам’ятника — киянина О.Повстенко горизонтальна плита (надгробок) був виготовлений з кам’яної суцільної плити, в якій у шестикутному різбляному овалі розміщена епітафія “Генштабу генерал-хорунжий Всеволод Петрів 2.I.1883 — 10.VII.1948” — рельєфним написом стилізованої давньої кирилиці, над яким зображений герб Петрівих.

На вертикальній частині могильної споруди — знак — хрест Симона Петлюри, який був заснований 22.5.1935 р. Головною Командою Військ УНР в екзилі на честь 15-річчя початку національно-визвольних змагань українського народу (автор проекту М.Битинський)<sup>19</sup>.

Всі елементи мармурові, виконані стильно і високомайстерно.

На відкритті пам’ятника найближчий друг покійного генерала артилерист Борис Палій-Неїло виголосив зворушливу промову, яка закінчувалась словами:

Спи спокійно, лицарю правди,  
Чесно впавший в злій боротьбі.  
Спи оплаканий вояцтвом,  
Пам’ять вічная Тобі!

А останнім промовляв протоієрей К.Данилевський, який високо оцінив заслуги В.Петріва в боротьбі за незалежність України і зазначив, що він “мечем, пером і словом творив суверенну українську державу і вмер із словами на устах: Бог і Україна!”.

Аналізуючи джерельну та історіографічну бази дослід-

ження життя та діяльності В.М.Петрива можна констатувати, що найбільш чисельна та систематизована збірка документів зібрана в родинному архіві Петривих в США і охоплює весь життєвий шлях славетного генерала від генеалогічних розвідок про його родовід до сучасних досліджень і є основою для подальших наукових пошуків.

### ПОСИЛАННЯ

1. Лист, підписаний Головою Комітету сотником Ів. Дяченко та членом Комітету поручником П. Олексієнко. – Родинний архів Святослава Петрива. Копія.
2. Тинченко Ярослав. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття 1917-1921 роки. – К., 1995. – С. 105-107; Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена. Інтернована Армія УНР у таборах Польщі і Румунії (1921-1924 рр.). – К.-Філадельфія, 1997. – 187 с.; Історія Українського війська. – Львів: Видання Івана Тиктора. 1936. – Т. 2. – Част. 3. – 568 с.; Войцехівська І.Н. Всеволод Петрив: незнана спадщина (за матеріалами родинного архіву Святослава Петрива в США) // Студії з архівної справи та документознавства. – 1999. – Т. 5. – С. 195-197; Войцехівська І.Н. Генерал-хорунжий Всеволод Петрив // Історичний календар на 1998 р. // Упор. А. Денисенко, В. Турневич. – К., 1997. – С. 193; Войцехівська І. Світанки й сутінки родини Іконникових // Слово і час. – 1999. – № 1. – С. 30.
3. Випис з службового листа Генерального штабу Генерал-хорунжого Всеволода Миколайовича Петрова. – Родинний архів Святослава Петрива.
4. Ярослав Гриневич, кол. УСС, старшина УГА і Армії УНР Всеволод Петрив // Голос комбатанта (журн. об'єднання був. воєнків-українців в Америці). – 1960. – № 7(13). – С. 3.
5. Петрив-Вернери. Родинна повість. – Родинний архів Святослава Петрива.
6. Петрив-Вернери. Хто вони і їхній герб. Родинна повість. – Родинний архів С. Петрива.
7. Випис з службового листа... – Родинний архів С. Петрива.
8. Петрив В. До історії формування війська на Україні під час революції // Літературно-науковий вісник. – 1930. – № 11. – С. 987.
9. Тинченко Ярослав. Вказ. праця. – С. 105-106.
10. Випис з службового листа ... – Родинний архів С. Петрива.
11. Там само.
12. Хронологічна таблиця життєпису Всеволода Петрива, укладена його сином, Святославом Петривим. – Родинний архів С. Петрива.
13. Список книжок і наукових праць В. Петрива. – Родинний архів С. Петрива.
14. Всеволод Петрив. Ген. штабу генерал-хорунжий. Спомини з

часів української революції (1917-1921). – Ч. 1. До Берестейського миру. – Львів, 1927. – С. 4.

15. Там само.

16. Грамота 28/48. – Родинний архів С. Петрива.

17. Записка про могилу і пам'ятник Ген.-Штабу Ген.-Хор. Всеволода Петрива (1883-1948). – Родинний архів Святослава Петрива.

18. Янов М. Генерал-хорунжий Всеволод Петрив // Світанок. Орган укр. консервативно-державницької думки. – 1948. – 25 серп.

19. Семотюк Ярослав. Українські військові відзнаки. – Торонто-Київ, 1991. – С. 7.

20. Земляк – киянин. – Родинний архів С. Петрива.